

Krachtbronnen

Methodeanalyse op inhoudelijke en didactische aspecten van burgerschapsvorming

DEEL I. ALGEMENE GEGEVENS

Titel Krachtbronnen
Auteurs A.Brokerhof; D. Brokerhof (beide redactie en samenstelling)
Uitgever Creathon
Jaar van uitgave 2014 - 2018
Korte omschrijving Vakoverstijgende methode voor sociaal-emotionele ontwikkeling, actief burgerschap en levensbeschouwing, bestemd voor groep 6 tot en met 8 van de basisschool. Het pakket bestaat uit acht thema's, elk met een bronnenboek, werkboekje, handleiding en digitale lessen. Op dit moment (2017) zijn verschenen: Eigen kracht; Kracht van samen, Kracht van de natuur, Kracht van moed, Kracht van delen. Er zijn nog drie thema's in voorbereiding: Kracht van liefde (2017), Kracht van verandering en Kracht van idealen (2018). Elk thema bestaat uit zes lessen van 1,5 tot 2 uur: een introductieles, vier lessen met deelthema's en een slotles waarin gereflecteerd wordt op de eerdere lessen.
Geanalyseerde onderdelen Bronnenboekjes, werk-ervaringsboekjes, online-omgeving van de thema's Eigen kracht, Kracht van samen, Kracht van de natuur, Kracht van moed met daarbij de handleidingen. Bij de thema's Kracht van delen en Kracht van Liefde waren alleen de bronnenboekjes beschikbaar; daarnaast is bij deze thema's en bij Kracht van verandering gebruikt gemaakt van informatie van de uitgever.
Uitgangspunten en doelstellingen van de methode "Krachtbronnen is een project waarin kinderen hun persoonlijke waarden leren kennen waardoor ze een eigen kijk op het leven en een eigen mening ontwikkelen. Ze komen zelf sterker in hun schoenen te staan, leren hoe ze het beste met andere mensen kunnen omgaan en wat het betekent om samen in één land te leven. Daarbij putten ze uit de bronnen, die ieder mens voor deze doelen ter beschikking staan: verhalen, gedichten, wijsheden en citaten." In de handleiding zijn de lesdoelen verdeeld over drie categorieën: De leerlingen weten; de leerlingen kunnen; de leerlingen ervaren.
Korte beschrijving van visie op burgerschapsvorming indien aangegeven in de methode Er wordt geen specifieke visie op burgerschap geformuleerd. Wel komen doelen van burgerschap terug in het algemene doel. In het leerlingmateriaal wordt dit als volgt geformuleerd: "Krachtbronnen is een project waarin je leert nadenken over wat je belangrijk en waardevol vindt. Zo ontwikkel je een eigen kijk op het leven. Je leert hoe je het best met andere mensen kunt omgaan en wat er voor nodig is om samen in één land te leven." Daarnaast geven de auteurs aan: "Bij het maken van Krachtbronnen houden we direct rekening met de eisen die aan burgerschapsmethoden worden gesteld. We maken onderscheid tussen algemene burgerschapselementen die vervlochten zitten in bepaalde subthema's en specifieke elementen die in bepaalde opdrachten duidelijk herkenbaar zijn."

DEEL II: INHOUDELIJKE ASPECTEN

Democratie

Democratische rechtstaat
De democratische rechtstaat komt aan de orde in <i>Krachtbronnen</i> bij de thema's <i>Kracht van Samen</i> en <i>Kracht van verandering</i> . Rond het onderwerp <i>landsbestuur</i> is er aandacht voor de taken en het functioneren van de Tweede Kamer. Van het thema <i>Internationale samenwerking</i> komt de Europese Unie aan de orde als een groep landen met gedeelde waarden. Leerlingen kijken of enkele (fictieve) landen voldoen aan de vier belangrijkste waarden (vrede, vrijheid, veiligheid en voorspoed) en daarom mogen toetreden. Van de <i>parlementaire democratie</i> komen de aspecten verkiezingen, politieke partijen en (wisseling van) de regering voor. Het onderwerp <i>gemeentelijk bestuur</i> wordt niet behandeld.
Democratische basiswaarden
<i>Gelijkwaardigheid</i> komt expliciet aan bod in <i>Kracht van samen</i> : de grondwet als de belangrijkste wet van Nederland, artikel 1 waarin de gelijkheid van mensen en het verbod op discriminatie staat vermeld. <i>Gelijkwaardigheid</i> als basiswaarde klinkt daarnaast door in de verschillende verhalen en opdrachten. Het thema <i>vrijheid van meningsuiting</i> komt aan de orde bij <i>Kracht van verandering</i> rond het thema het veranderen van de samenleving. Hetzelfde deeltje besteedt ook aandacht aan verbod op discriminatie.
Rechten en plichten
Het thema <i>wetten en verklaringen</i> komt uitgebreid aan de orde bij de delen <i>Kracht van samen</i> en <i>Kracht van moed</i> . Leerlingen leren wat een grondwet is, waar die voor dient en hoe die er in Nederland in grote lijnen uitziet. Ook maken ze een 'grondwet' voor de eigen klas. In een filmpje komen de mensenrechten en de speciale kinderrechten aan bod. Bij het thema <i>kinderrechten</i> worden de twaalf belangrijkste rechten genoemd, zoals het recht op onderwijs, het verbod op kinderarbeid en het recht op een naam en nationaliteit. Leerlingen geven aan welke ze zelf de belangrijkste vinden. In de handleiding wordt als extra tip gegeven om in groepjes een kinderrecht creatief uit te laten werken.

Participatie

Verantwoordelijkheid
Het begrip <i>Solidariteit</i> wordt niet letterlijk genoemd maar er is ruim aandacht voor de onderliggende aspecten. Zo komt bij het deel <i>Eigen kracht</i> aan de orde dat je een talent niet zomaar voor jezelf hebt maar dat je juist met je talent iets goeds voor een ander kunt betekenen. <i>Kracht van moed</i> besteedt aandacht aan Nelson Mandela die door ging met zijn strijd tegen de ongelijkheid van de blanke en zwarte bevolking. In het zelfde deel wordt ook het verhaal van Malala verteld, het meisje dat opkwam voor het recht op onderwijs. <i>Kracht van samen</i> gaat in op de manieren waarop je krachten kunt bundelen zoals een protestbijeenkomst of handtekeningenactie.
Communicatie
Het thema <i>vormen van communicatie</i> is beperkt tot verbale en non-verbale communicatie. Er is bij het deel <i>Kracht van samen</i> een filmpje over woorden en lichaamstaal. Ook zijn er opdrachten in het werkboek over wat lichaamstaal verteld. Leerlingen bedenken een antwoord op de vraag waarom vriendjes in een bepaalde situatie geen woorden nodig hebben. Het deel <i>Kracht van moed</i> besteedt aandacht aan pesten: wat is het verschil tussen plagen en pesten; hoe kun je de situatie van een gepest meisje veranderen?
Participatie
Het thema <i>participatie in de samenleving</i> komt aan de orde bij <i>Kracht van verandering</i> : veranderen van de samenleving, medezeggenschap en belangenbehartiging. In het deel <i>Kracht van samen</i> wordt als mogelijke extra opdracht het organiseren van een debat rond een actueel thema van de Europese Unie vermeld.

Identiteit

Wie ben ik?

Er is veel aandacht voor het thema *zelfbeeld*. Zo moeten leerlingen in het deel *Eigen kracht* in tweetallen hun goede eigenschappen en talenten invullen. En in dezelfde les maken ze in groepjes van vier een rap waarin van alle vier naar voren komt hoe zij met hun talenten kunnen bijdragen aan de samenleving. Leerlingen maken gedurende het hele deel een mindmap over hun 'eigen kracht'. Daarnaast geven ze een antwoord op de vraag: Hoe zal jouw leven eruitzien over nog eens twaalf jaar? Hiervoor maken ze een tekening van hun levensweg. Bij het deel *Kracht van moed* schrijven de leerlingen op wie hun held is en waarom.

Het thema *zelfwaardering* komt in verschillende delen aan de orde. Zo geven leerlingen bij het deel *Eigen kracht* antwoord op de vraag "Waar zit jouw kracht?" In *Kracht van samen* komt in spelvorm aan bod waarom een leerling belangrijk is voor de klas. En bij *Kracht van moed* schrijven de leerlingen bij drie onderwerpen (mode, smaak, mening) op wat ze volgens hen moeten doen om zichzelf te blijven.

Het thema *identiteit* (nationaliteit, paspoort, vingerafdruk e.d.) wordt niet behandeld.

Geestelijke stromingen

Krachtbronnen is tevens een methode voor levensbeschouwing en besteedt dan ook veel aandacht aan zingeving, de verschillende godsdiensten en geestelijke stromingen en de hierbij behorende verhalen. Alle vijf wereldgodsdiensten en het humanisme komen uitgebreid aan bod. In alle delen komt dit aan de orde en hierbij worden onder andere opvattingen, symbolen, rituelen, vieringen, feesten en gebedshuizen behandeld. Daarnaast is in beperkte mate aandacht voor natuurgodsdiensten zoals indianenstammen waarbij de totempaal een religieus symbool is. Vrijheid van godsdienst wordt in het deel *Kracht van samen* genoemd als onderdeel van de grondwet.

Multiculturele samenleving

Diversiteit en Etnische groepen in de samenleving als thema's van de multiculturele samenleving komen nauwelijks voor. In *Kracht van delen* staat alleen het verhaal van een Marokkaanse opa die vertelt hoe hij zich beurtelings Afrikaans Marokkaan, Europees Marokkaan, Nederlander en Amsterdammer voelt.

Impliciet is er wel aandacht voor diversiteit. De verhalen in de bronnenboekjes zijn afkomstig uit verschillende landen, culturen en godsdiensten. De diverse godsdiensten die in Nederland en in de klas voorkomen worden behandeld.

Het thema *nationale identiteit* komt in ruime mate aan de orde. Bij *kracht van delen* wordt in het bronnenboek een verhaal over koningsdag verteld. Hannie Schaft als voorbeeld van een nationale (verzets)held komt voor in het deel *Kracht van moed*. Van andere nationale helden zoeken leerlingen zelf informatie op internet. In *Kracht van moed* staat ook als extra tip om na te gaan of er vroeger een held leefde in de woonplaats en om op onderzoek te gaan naar wat er nog van terug te vinden is in de buurt, zoals een standbeeld. *Kracht van delen* besteedt aandacht aan koningsdag en 5 mei: wat delen we als Nederlander zijnde?

Respect voor diversiteit

Het thema *waarden en normen* komt in het deel *Kracht van samen* aan de orde. De leerkracht legt uit dat een waarde iets is wat je heel belangrijk vindt. Leerlingen kiezen zelf twee belangrijke waarden uit. Verder wordt het begrip niet letterlijk genoemd maar er is regelmatig aandacht voor waarden en normen van de diverse godsdiensten. Zoals loslaten als edele waarde van het boeddhisme. *Kracht van delen* besteedt aandacht aan het delen van geld en spullen en de veranderde waarden in een deeleconomie.

Het thema *ik en de ander* komt in ruime mate naar voren. Bijvoorbeeld in het deel *Kracht van samen*: wat kun je samen veel beter doen dan alleen? Bij *Eigen kracht* beantwoorden leerlingen de vragen: wie zijn voor jou belangrijk? Hoe zorg je dat die bij jou blijven? *Kracht van liefde* gaat in op verschillende vormen van liefde en het verschil tussen liefde en vriendschap.

Tolerantie wordt niet als begrip genoemd. Wel gaan teksten en opdrachten in op respect en vooroordelen. Zo moeten leerlingen in *Kracht van samen* hun eerste indruk van mensen vergelijken met uitspraken van de personen zelf. "Je denkt snel iets over iemand wat niet per se juist is: dit is een vooroordeel." *Kracht van verandering* besteedt aandacht aan discriminatie. Hierbij wordt ook angst dat dingen veranderen genoemd als veelvoorkomende bron voor discriminatie.

Het thema seksuele diversiteit komt in ruime mate aan de orde. In *Kracht van delen* staat het verhaal van een jongen die homoseksueel is en dit moeilijk vindt om te delen maar uiteindelijk aan zijn moeder vertelt. In *Kracht*

van liefde maken leerlingen een quiz over de feiten rond seksuele diversiteit in Nederland. Ook is er aandacht voor grondrechten rond seksuele diversiteit en Nederland als eerste land ter wereld waar homoseksuele mensen mogen trouwen.

DEEL III: DIDACTISCHE ASPECTEN

De meeste opdrachten zijn gericht op **vaardigheden, houdingen en reflectie**: Wat ga je doen en waarom? Wat vind je er van? Welke tip heb je voor... In beperktere mate is er aandacht voor kennis. Leerlingen schrijven op wat ze weten over het gebed bij moslims of maken kennis met het humanisme. De methode maakt veel gebruik van verhalen om de boodschap duidelijk te maken. Ook zijn er regelmatig filmpjes en animaties op het digibord.

Opdrachten en activiteiten rond **kritische meningsvorming** komen in ruime mate aan de orde. Het gaat dan vooral om het verzamelen van informatie, het vormen van een eigen mening en het discussiëren over een stelling of onderwerp. Het lezen en volgen van media is maar een enkel keer aangetroffen. Het beoordelen van (de betrouwbaarheid van) informatie komt niet voor.

Activiteiten die leerlingen uitnodigen tot **respectvolle communicatie** komen regelmatig voor. Deze zijn vooral gericht op het delen van eigen gevoelens en ervaringen maar ook het verplaatsen in de ander en het aangaan van de dialoog komen in enkele opdrachten naar voren.

Er zijn veel activiteiten waarin leerlingen **respectvol** moeten **samenwerken**. Bij veel opdrachten werken leerlingen in tweetallen of in kleine groepjes. Hiervoor worden diverse werkvormen gebruikt zoals samen nadenken over een onderwerp, rollenspellen, elkaar aanvullen of spelvormen. De leerkracht krijgt ook tips voor de transfer naar andere vakken. Bijvoorbeeld om bij gym een teamsport te doen en na afsloop de samenwerking te analyseren. Het zorg dragen voor een positief gespreksklimaat en (samen)werkrelatie wordt over het algemeen niet letterlijk genoemd in de handleiding of het werkboekje maar is bij veel activiteiten wel een voorwaarde. Bijvoorbeeld bij het spel *Durf of waarheid* of bij de opdracht om elkaar een knuffel te geven.

Het verkennen van de eigen identiteit komt aan de orde bij vertellen van persoonlijke verhalen, bijvoorbeeld over de inwijdingsrituelen die leerlingen zelf hebben meegemaakt. En vooral bij opdrachten rond het verkennen van de eigen identiteit. Zo beantwoorden leerlingen in het deel *Eigen kracht* vragen als: Waar zit jouw kracht? Welke talenten en goede eigenschappen heb je? Waar droom je van?

De activiteiten gericht op **kritische reflectie** hebben vooral betrekking op reflectie op eigen gedrag en op reflectie op gedrag en leven van anderen. Reflectie op rol van mensen- en kinderrechten komt aan de orde bij het verhaal van Malala: markeer de drie kinderrechten die jij het belangrijkste vindt; schrijf erbij waarom. *Kracht van verandering* besteedt aandacht aan reflectie op vormen van discriminatie in het dagelijks leven.

Bij de activiteiten met **discussie** is veel aandacht voor het formuleren van argumenten. Ook het verdedigen en het waar nodig bijstellen van het eigen standpunt komen een aantal keren aan de orde. Ruimte bieden voor standpunten van anderen komt niet expliciet voor maar wordt als vanzelfsprekend gezien bij de discussies en gesprekken. Het weergeven en begrijpen van standpunten van anderen is niet aangetroffen.

Enkele activiteiten die uitnodigen tot **belangenbehartiging** zijn aangetroffen in *Kracht van verandering*: suggesties voor activiteiten in de klas om daadwerkelijk iets in de praktijk te brengen

Het **hanteren van conflicten** komt een aantal keren expliciet aan de orde in de opdrachten. Bijvoorbeeld in *Kracht van delen* waarin leerlingen in rollenspellen conflictsituaties verkennen die ontstaan door beperkte ruimte. Indirect wordt er regelmatig bijgedragen aan een goed gespreksklimaat door de manier waarop de methode zaken bespreekbaar maakt, leerlingen vraagt om meningen en om deze met elkaar te delen. Ook doordat regelmatig in de

handleiding bij bepaalde vragen wordt vermeld dat er geen foute antwoorden zijn.

Het actief betrekken van leerlingen bij **besluitvorming** komt zijdelings bij één opdracht naar voren waarin leerlingen een 'eigen grondwet' voor de klas schrijven.

Bij de activiteiten gericht op **verbetering van de leefbaarheid** gaat het met name om de omgeving van de school. Leerlingen bedenken samen wie een bos bloemen hebben verdiend en knutselen deze samen van papier. Ook maken ze bijvoorbeeld posters met actiepunten om de natuur te beschermen. Verbetering van de samenleving is nadrukkelijk onderwerp in *Kracht van delen*. Leerlingen schrijven een brief aan een persoon of instantie die verantwoordelijk is voor het delen van de gezamenlijke ruimte zoals een park of speelgelegenheid. Ze vertellen in hun brief wat er aan het probleem moet worden gedaan en vermelden hierbij wat ze zelf aan het probleem willen doen.

Het betrekken van de **buitenwereld** wordt bij enkele opdrachten optioneel als mogelijkheid genoemd. Bijvoorbeeld als extra tip om een gebedshuis in de buurt te bezoeken, om te onderzoeken of er in de woonplaats een monument van een nationale held is of om een geestelijk verzorger uit te nodigen over zijn of haar werk te vertellen.